

„Cardillac“ kui kunstnikuoper

Ooperi kaks tähtsamat meesrolli, mõlemad dramaatilised, on ka parimad: Jyrki Anttila Ohvitser ja Rauno Elbi Cardillac

Paul Hindemithi ooper „Cardillac“ helilooja enda ja Ferdinand Lion'i libretolo Ernst Theodor Amadeus Hoffmanni novelli „Preili von Scudéry“ põhjal. Muusikajuht ja dirigent Vello Pähn, lavastaja Vilppu Kiljunen ja kunstnik Kimmo Viskari (mõlemad Soomes), valguskunstnik Anton Kulgala, koormeister Elmo Tlismaa, lavastaja assistent Ellen Maitte, näitejuht Marko Matvere, Osades Rauno Elp (Cardillac), Tamara Gallo (Tütar, USA), Jyrki Anttila (Ohvitser, Soome), Mart Laur (Ballakapmees), Sergio Sapalcan (Kavalier, Bruneentia), Heili Veskus (Daam), Pavlo Balakin (Politseillem), Esietendus 14. V Rahvusoperis Estonia.

MERIKE VAITMAA

Kui tõepärane karakter on juveliir Cardillac? Nüüsa tõepäane kui Pähkijureja või Sandmann (Üne-Mati hirmus teisend) või advokaat Coppelius või kes tahes Hoffmanni fantaasiatugude tumedast tegelastest. Igatihes on Hoffmann lähtunud mõnest kindlast ideest ja personifitseerinud idee tegelases.

Cardillac, kunstnik, kes kiindumusest oma loomingusse tapab selle ostjad, et teosed tagasi saada, on idee konstruktsiooninagi võimalik üksnes scoses klassikalise visuaalse kunstiga. Sümfooniat või romaani ei saa varastada, ainult käsikirju. Teosed ise on nähtamatud, neid ei saa rünnata vandaalidki: saagida otsast käsi, jalgu või pead nagu antiikskulptuuridel või Eriksen'i „Väljakesel merineitsil“ või Koorri „Metskitse“, pritsida üle aerosoolvärvi nagu Picasso „Nais punases tugirootis“, lõhkuda noaga nagu Munchi „Karjet“.

Rahvusoperi lavastuse reklaamis ja kavaraamatu kaanel ilutseb siir „Briljantne krimiooper“, ehkki ka lavastaja kirjutab, et „Cardillac“ pole ainult krimiooper.

„Cardillac“ tegevusaeg on XVII sajand, kui Pariisis elas kirjanik Madeleine de Scudéry, lavastuse kostüümid on barokkajastu rõivaste stilisatsioon. Hoffmann omistab Cardillaci kui tegelase ja sündmustiku preili Scudéryle, kuid mõlemad on sündinud tema enda fantaasiast ja kuuluvad romantismi ajastusse. Hakati ju alles XIX sajandil nägema loovisiksuse pea ümber oreooli ja seostama geniaalsust salapära ja maagiaga. Hoffmann pöördus aina tagasi kurja või hullu geeniuse teema juurde ja mõtles selle Cardillaci loos (halvimaj lõpuni).

Cardillac oli hull, haige, taipavad Tütar ja Ohvitser ooperi lõpus.

Romantilisele süzele kirjutas Hindemith antiromantilise muusika. Neoklassitsismi saksa variandi, uusasjalikkuse (Neue Sachlichkeit) esindajana oli ta „rangemalt usklik kui paavst ise“, s.t objektiivsem kui Stravinski.

Neoklassitsism Hindemithi moodi

toetub J. S. Bachile. Välja arvatud harmoonias, on muudes elementides – polüfoonias, meloodiakäikudes, eriti rütmis – Bach'i eeskujul nii ilme, et kohati tundub, nagu mängitaks vale harmooniaga Bach'i. See, et „Cardillac“ muusikaline struktuur põhineb klassikalistel vormimudelitel, ei määra õigupoolest midagi: Alban Bergi ekspressiivses „Wozzeckis“, mille maailma esietendus oli kõigest üksteist kuud enne „Cardillaci“, on analoogiline vormikäsitlus.

Võib-olla ongi hea, et muusika tõlgendab Cardillaci lugu distantsiga. Kujutlegem, et muusika elaks sisse igasse hetke ja ennustaks drastilisi sündmusi nüüsamuti, nagu Bernard Herrmanni muusika Hitchcocki filmides – äkki mõjuks see ränapäeval veidi koomilisena? Muusika üldine energia haarab küll kaasa. „Cardillac“ kirjutas noor Hindemith, kes sai kolmekümneks nädal pärast 1926. aasta esietendust Dresdeni Semperoperis.

Helilooja esimene täismööduline (kolmevaatuseline) ooper sisaldab küll mõningaid dramaturgilisi konarusi. Nimitegelane Cardillac on heliloojale nii tähtis, et üheleegi teisele tegelasele pole antud nime (on ainult Tütar, Daam, Ohvitser jms), kuid valikib kogu I vaatuse ehk kolmandiku ooperi kestusest, ümüdes lavale üksnes põgusalt, süngest musta kujuna. II vaatuse algul laulab ta paarimünilise *Arioso* ja siis osaleb duettides. III vaatuses, eriti suures stseenis kooriga on nimitegelane kõige huvitavam, aga juha lõob rahvahulk ta maha. Lõpustseenis sureva Cardillaci valitseb Tütre ja Ohvitseri heidumus (ta oip päha hulluse ohver), muusikas lubab Hindemith endale siin ooperi suurima annuse tundelisust. Cardillaci enda karakteri kummastav lõpuüest – surija sirutab käe oma tütre poole, kuid haarab hoopis kuldketist tema kaelas – jääbki üksnes libretos ette nähtud žesuks, mis muusikasse ei ulatu.

„Cardillac“ pole esitajale kerge, nii vokaal- kui instrumentaalpartiidest on ridamist tehniliselt keerulisi võtteid. Orkestri koosseis on kammerlik; mõnevõrra tavatuult, kuid kaugeliki mitte esimesena on Hindemith orkestrisse võtnud (tenor)saksofoni. Suures lõppilürühmas (viis mängijat) on rünnud orkestripilliid: mitmed trummid, taldrikud, tamtam, gong jm.

Helilooja kirjaviis on enamasti tihe, sh rihedalt polüfooniline. Harvad läbi-paistvad lõigud mõjuvad õhuaukudena.

Hea muusikaline esitus on iga ooperilavastuse vundament ja rahvusoperi „Cardillacis“ on esitus palju parem kui lihtsalt hea.

Vello Pähn on ilmselt teinud põhjaliku eeltoot nii partituuriga kui ka proovides, ta tajub ja hoiab katkestamast muusika

Pressiteadete edastamine

Meediamonitooring

Meediaanalüüsid

dünaamilist pingejoont hea kõlatasakaa-
luga nii lava ja orkestri vahel kui ka kum-
magi sees. Kõik kõlab ilmekalt ja selgelt
tihedaski faktuuris.

Sündmustiku visuaalne keskkond
püüab pilku. Põhikonstruktsioon on
hõõgav roospunane, kaasa arvatud kald-
pinnaga kaetud lavapõrand, kus võivad
vaatajale üllatuseks avaneda luugid, et
linnakodanikud saaksid neist piiluda
otsekui akendest või hõigata repliike.
Linnakodanikest rahvamass on karneva-
likirju, tegelaste kostüümid valged, Car-
dillac üksinda mustas (kohe näha, kes
on hea, kes paha). On tore, et kostüümid
on kavandatud ja valmistatud nii, et kõik
nende kandjad näevad head välja.

Ooperi kaks tähtsaimat meesrolli,
mõlemad dramaatilised, on ka parimad:
Rauno Elbi Cardillac ja Jyrki Anttila
Ohvitser. Suurepäraselt vormis Heli Ves-
kuse Daam on peenelt nüansseeritud
ja selgelt loetav nii vokaalpartii kui ka
lavakäitumise kaudu. Kauni tämbriga
hääle vabalt voolavad pikad fraasid mee-
nutavad, et ta peaks praegu laulma ka
Richard Straussi suuri sopranirole ees-
otsas Marssaliproua ja Ariadnega. Tütre
komplitseeritud vokaalpartiid laulab
Tamara Gallo endastmõistetava kergu-
sega, kuid on lavakujuna ebamäärane.
Vaevalt aitab tal karakterisse süveneda
see, et lavastaja tahtel peab ta lauldes
kogu aeg edasi-tagasi sibama (mööda
kaldpinda!); võib-olla soovitakse, et ta
paistaks väga-väga noor (ei paista - ja
miks peakski viiekümnese Cardillaci
tütar olema just varases teismeliseas?

Hindemithi kolm täispikka ooperit
„Cardillac“ (1926), „Maalikunstnik Mat-
his“ („Mathis der Maler“, 1939) ja „Maa-
ilmaharmonia“ („Die Harmonie der
Welt“, 1952/1957) on kirjutatud suurte
vahedega. Kõigis kolmes on peatege-
lane loominguline isiksus, kunstnik
või teadlane, kahes viimases ajalooline
suurkuju. „Maailmaharmonia“ libreto
põhineb astronoom Johannes Kepleri
(1571–1630) ideedel ja teooriatel ning
seda nn konversatsiooniooperit pole
seni suudetud laval kõrvaks teha. „Maa-
likunstnik Mathises“ kunstnik Matthias
Grünwaldist (1470–1528), küpse helilooja
teoses, on esil kõige valusam ja paraku
igiaktuaalne probleemistik: kas raskel
ajal on kunst liigne luksus, kas sõja ajal
peaks kunstnik loobuma töötamisest ja
liituma sõdijatega, kas vaim suudab väl-
tida kokkupõrget võimuga?

Kummalisel kombel näib „Mathis“
ennustavat Hindemithi enda edasist elu-
käiku. Teise maailmasõja eel ja ajal püü-
dis ta poliitikat vältida, kuid poliitika sai
ta kätte ja jälitas ka pärast sõda, jälitab
veel pärast surmagi.

**Hea muusikaline esitus on iga
ooperilavastuse vundament ja
Estonia „Cardillacis“ on esitus
palju parem kui lihtsalt hea.**